

พลวัตแรงปรารถนาของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ บ้านสว่าง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

Dynamic of Desire and International Migration

in Sawang Village Nong Wua So Districts, Udon Thani Province

ลักขมี แก้ววงศ์ใหญ่ (Laksamee Kaewwongyai)* ดร.พัชรินทร์ ลาภานันท์ (Dr.Patcharin Lapanun)**

ดร.ภาณุ สุพพัตกุล (Dr.Panu Suppatkul)**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตแรงปรารถนาของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและไม่มีที่สิ้นสุด ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในหมู่บ้านสว่าง ในจังหวัดอุดรธานี การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการทำงานภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การย้ายถิ่นที่บ้านสว่างที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมากกว่า 30 ปี โดยมีการย้ายถิ่นไปหลายประเทศ และหลายคนเคยย้ายถิ่นมากกว่า 1 ครั้ง ไม่ว่าจะการย้ายถิ่นจะประสบความสำเร็จหรือไม่ก็ตาม พยายามอธิบายให้เห็นมากกว่ามิติทางเศรษฐกิจที่เป็นเงื่อนไขของผู้คนในการตัดสินใจเดินทางไปต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะล้มหรือประสบความสำเร็จ โดยข้อค้นพบที่สำคัญในมิติของแรงปรารถนา รวมถึง เงื่อนไขเชิงอัตวิสัย เช่น ความคาดหวังต่อการย้ายถิ่น มุมมองและความคาดหวังต่อชีวิต ประสบการณ์การย้ายถิ่น ความจริงที่ผู้ย้ายถิ่นเผชิญทั้งในถิ่นปลายทางและชุมชนบ้านเกิด ประเด็นเหล่านี้ส่งผลต่อพลวัตแรงปรารถนาที่สัมพันธ์กับการตัดสินใจย้ายถิ่น และการใช้ชีวิตของผู้ย้ายถิ่นแต่ละกรณีอย่างเฉพาะเจาะจง

ABSTRACT

This article aims to demonstrate the dynamic of “desire” of migrants that occurs continuously and endlessly. The study applied the qualitative methodological approach in Sawang village, Udon Thani province. The data were collected from documents related to migration, in-depth interviews, non-participant observation. The migration phenomenon at Sawang village has occurred continuously for more than 30 years. The study examined expectations and experiences in traveling to foreign countries, both before migration and after migration, which is constantly changing. The research found that the dynamics of the desire of migrant workers are as follows: career paths for economic security, good family life, international experience, financial independence, and life. Desires arise from the experience and background of each migrant in particular.

คำสำคัญ: แรงปรารถนา การย้ายถิ่นข้ามชาติ

Keywords: Desire, International migration

*นักศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

**อาจารย์ สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทนำ

ปรากฏการณ์การย้ายถิ่นไปต่างประเทศของประเทศไทยมีอย่างยาวนานมากกว่า 30 ปีและยังคงปรากฏในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง โดยผู้ย้ายถิ่นไปส่วนใหญ่จะย้ายในรูปแบบของการทำงานในต่างประเทศ และส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่มีภูมิลำเนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดที่มีผู้ย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศมากที่สุดสามลำดับแรกได้แก่ อุตรดิตถ์ ชัยภูมิ และ นครราชสีมา ตามลำดับ (สำนักงานบริหารแรงงานไปทำงานต่างประเทศ, 2559) เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอีสาน ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีประชากรมากที่สุด ในขณะที่เผชิญกับสภาพปัญหาในภาคเกษตรกรรมมากกว่าภูมิภาคอื่น ๆ (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และคณะ, 2558; Singhanetra-Renard and Prabhudhanitisan, 1992) ที่ผู้คนเริ่มเดินทางไปต่างประเทศผ่านการทำงานในประเทศตะวันออกเฉียงเหนือ และเอเชีย เป็นผู้ชายที่มีโอกาสเดินทางก่อนผู้หญิง ซึ่งแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากได้รับความนิยมจากแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ถือเป็นกระแสการเดินทางไปทำงานต่างประเทศ ด้วยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก (สำนักงานบริหารแรงงานไปทำงานต่างประเทศ, 2560) ในขณะที่เดียวที่ช่องทางการเดินทางไปต่างประเทศของผู้หญิงอีกหนึ่งช่องทางคือการย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นผ่านการแต่งงานกับชายชาวต่างชาติ ซึ่งเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา (Lapanun 2019; Suppatkul, 2018; บัณฑิตพรหมพักพิง, 2548) จากปรากฏการณ์การย้ายถิ่นและงานศึกษาที่ผ่านข้างต้นที่แสดงให้เห็นการย้ายถิ่นไปต่างประเทศที่มีมาอย่างต่อเนื่อง และยังคงมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในการย้ายถิ่นไปต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการทำงานหรือการแต่งงานกับชาวต่างชาติ ซึ่งแม้ว่าจะมีประสบการณ์ของผู้ที่เคยย้ายถิ่นทั้งทางบกและทางลบบากมาย แต่ผู้คนยังมีความต้องการย้ายถิ่นไปอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็น “วัฒนธรรมการย้ายถิ่น” (culture of migration) ซึ่งการย้ายถิ่นข้ามชาติถูกมองว่าเป็นทางเลือกที่ดีกว่า แม้ว่าจะเป็นมุมมองที่อยู่บนประสบการณ์ของผู้ที่ประสบความสำเร็จในการย้ายถิ่น โดยละเลยผู้ที่ล้มเหลวและประสบปัญหาที่ตามมา (de Haas, 2007)

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น นำแนวคิดเรื่อง “แรงปรารถนา (desire)” มาช่วยอธิบายถึงความคาดหวังของผู้ย้ายถิ่นให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นถึงความคาดหวังที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และไม่สิ้นสุดของผู้ย้ายถิ่น อีกทั้งยังมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการที่ผู้คนย้ายถิ่นไปต่างประเทศ โดยแนวคิดนี้ให้ความสนใจกับการผลิตสร้าง และการประกอบสร้างขึ้นในฐานะที่เป็นกลไกที่ไม่หยุดนิ่งและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยเกิดขึ้นผ่านความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างปัจเจกบุคคลและสังคม ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากแต่ถูกผลิตสร้างและเชื่อมต่อกับบริบทสังคม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554; พัฒนา กิติอาษา, 2557) ศึกษาผ่านประสบการณ์ของชาวบ้านสว่าง (นามสมมติ) อำเภอหนองบัวขอม จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ผ่านประสบการณ์การย้ายถิ่นข้ามชาติมากกว่า 30 ปี

พัฒนาการย้ายถิ่นข้ามชาติของบ้านสว่าง เริ่มต้นพัฒนาการตั้งแต่ ปี 2520 ที่ผู้ชายในชุมชนไปทำงานในแถบประเทศตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากอาชีพเกษตรกรรมไม่สามารถตอบสนองชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวได้ ในช่วงปี 2535 ที่มีการย้ายถิ่นไปทำงานในประเทศแถบเอเชียของชาวบ้านทั้งผู้หญิงและผู้ชาย เนื่องจากลักษณะงานที่รองรับมากขึ้นงานภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ ในขณะเดียวกันมีการย้ายถิ่นของผู้หญิงผ่านการแต่งงานข้ามชาติ และในช่วงปี 2540 เป็นอีกหนึ่งช่วงที่ผู้คนในหมู่บ้านเริ่มนิยมย้ายถิ่นไปในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งผ่านการฝึกงานที่เป็นการร่วมมือระหว่างประเทศและการลักลอบย้ายถิ่นแบบผิดกฎหมายในประเทศแถบเอเชีย จนถึงปัจจุบันที่ยังคงมีผู้คนเดินทางไปต่างประเทศทั้งรูปแบบของการทำงานและการแต่งงานข้ามชาติ มีรูปแบบและช่องทางการเดินทางที่หลากหลาย

บ้านสว่างมีผู้ที่มีประสบการณ์ย้ายถิ่นไปต่างประเทศ มากกว่าครึ่งของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ที่มีสมาชิกอย่างน้อย 1 คนที่มีประสบการณ์ย้ายถิ่นไปต่างประเทศ ซึ่งจะได้รับทั้งประสบการณ์ตรง และการรับรู้เรื่องราว ปัญหา ข้อจำกัด ความสำเร็จและความล้มเหลวของการย้ายถิ่นข้ามชาติจากคนในชุมชน ทั้งการไปทำงานในต่างแดนและการย้ายถิ่นผ่านการแต่งงาน อย่างไรก็ตามการย้ายถิ่นยังเป็นทางเลือกที่ชาวบ้านมองว่าเป็นช่องทางในการสร้างฐานะและความมั่นคง

ทางด้านเศรษฐกิจ จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาแรงปรารถนาและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการย้ายถิ่นข้ามชาติ โดยให้ความสำคัญกับแรงจูงใจ ประสบการณ์ ความคาดหวัง และความเป็นจริงเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของชาวบ้านสว่างที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงแรงปรารถนาในการย้ายถิ่นไปต่างประเทศอย่างต่อเนื่องของผู้ย้ายถิ่นชุมชนบ้านสว่าง

วิธีการวิจัย

บทความนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) วิธีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล (in-depth interview) มีแนวทางการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (non-participated observation) การสังเกตการณ์ท่าทางระหว่างการสัมภาษณ์ ที่แสดงให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกระหว่างการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูล รวมถึงการใช้ชีวิตประจำวันของคนในชุมชน สำหรับการเลือกผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการแบบลูกโซ่ (snowball technique) ทั้งสิ้น 4 คน ผู้หญิง 2 คนและผู้ชาย 2 คน มีประสบการณ์ไปต่างประเทศแตกต่างกัน และมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันหลังจากกลับมาจากต่างประเทศและใช้ชีวิตในถิ่นต้นทาง การเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลจากการแนะนำข้อมูลจากผู้รู้ในชุมชน จากนั้นจึงทำความรู้จักและสอบถามผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ที่มีประสบการณ์ย้ายถิ่นไปต่างประเทศ นอกจากผู้ย้ายถิ่นแล้วมีการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และผู้รู้เรื่องการเปลี่ยนแปลงในชุมชน และพัฒนาการการย้ายถิ่นในพื้นที่ศึกษา หมู่บ้านสว่าง (นามสมมติ) ตำบลหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี การใช้ชื่อสมมติในงานศึกษารุ่นนี้ตามจริยธรรมการวิจัยเพื่อเป็นการปกป้องผู้ให้ข้อมูล

แนวคิดแรงปรารถนา กับการศึกษาการย้ายถิ่น

แนวคิดแรงปรารถนามีพัฒนาการมาจากทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ซึ่งนักคิดคนสำคัญที่เริ่มกล่าวถึง เรื่องแรงปรารถนา ได้แก่ Sigmund Freud (1856-1939) มองแรงปรารถนาในแง่มุมของอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เกิดขึ้นจากจิตไร้สำนึก (unconscious) ที่ไม่ได้มีการไตร่ตรองมาก่อน การอธิบายของ Freud ให้ความสำคัญกับแรงปรารถนาทางเพศที่เรียกว่า “ปมอติปัส” (Oedipus complex) โดยอธิบายถึงวัยเด็กที่ทุกคนต้องผ่านประสบการณ์จากการเรียกร้องความรักจากแม่ และมีความรู้สึกไม่ชอบหรือเกลียดพ่อ เนื่องจากพ่อแย่งความรักของแม่จากตัวเด็กไป กล่าวได้ว่าคำอธิบายของ Freud เกี่ยวกับความรู้สึกชาติที่เชื่อมโยงกับเรื่องของแรงปรารถนาที่เป็นมากกว่าอารมณ์ความรู้สึก ต่อมา Jacques Lacan (1901-1981) ได้นำแนวคิดจิตวิเคราะห์ของ Freud ไปพัฒนาต่อในเชิงโครงสร้างของภาษาศาสตร์ ในประเด็นความรู้ที่ขาดและต้องการได้รับการเติมเต็ม แรงปรารถนาในแง่มุมของจิตวิทยาจะถูกมองอย่างชัดเจน มิติแรงปรารถนาทางเพศที่อธิบายให้เห็นว่าพฤติกรรมทางเพศหรือความต้องการทางเพศมักจะถูกปิดกั้นจากครอบครัว ทำให้บุคคลมีแรงปรารถนาที่จะแสดงออกทางเพศที่แตกต่างออกไป หลังจากนั้น Gilles Deleuze (1925-1995) และ Félix Guattari (1930-1992) สองนักคิดชาวฝรั่งเศส ได้อธิบายแรงปรารถนาโดยให้ความสำคัญในทางสังคมศาสตร์ และชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างมุมมองทางสังคมศาสตร์และทางจิตวิทยา ว่าแรงปรารถนานั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากกระบวนการคิดภายในจิตใจของมนุษย์เท่านั้น แต่แท้จริงแล้วเป็นเรื่องของสังคมต่างหากที่พยายามสร้างแรงปรารถนาในจิตใจของมนุษย์ซึ่งถือเป็นจุดสำคัญที่ Deleuze และ Guattari พยายามถกเถียงกับแนวทางจิตวิทยา แนวคิดเรื่องแรงปรารถนาในทางมนุษยศาสตร์

และสังคมศาสตร์ “แรงปรารถนา (desire)” เป็นส่วนหนึ่งของความรู้สึกนึกคิด ถือเป็นเรื่องสัญชาตญาณของมนุษย์ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวิณิชย์, 2550)

การมองแรงปรารถนาว่าเป็นความรู้สึกขาดหรือความต้องการที่มีความเกี่ยวข้องกับวัตถุบางอย่างที่ขาดหายไป เป็นการลดทอนหรือทำลายกระบวนการผลิตแรงปรารถนาให้เหลือเพียงการผลิตความเพ้อฝันและทำให้แรงปรารถนาเป็นหลักการเชิงอุดมคติอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งตามแนวคิดของ Deleuze และ Guattari ความปรารถนาไม่ได้อยู่บนความต้องการ แต่ความต้องการต่างหากที่เป็นผลที่เกิดจากแรงปรารถนา อีกทั้งมองว่าความรู้สึกขาดหรือความจำเป็น (need) เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ถูกออกแบบและถูกกำหนดขึ้นผ่านการผลิตทางสังคมด้วยการแทรกซึมและแพร่ขยายตัวเองไปในการผลิตที่ดำรงอยู่ก่อนแล้ว (ธนศักดิ์ สายจำปา, 2557) อีกทั้งจัดไว้สำนึกทำงานผลิตสร้างแรงปรารถนา และแรงปรารถนาทำงานผลิตสร้างพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์และชุมชนของพวกเขา แรงปรารถนาไม่ใช่ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์ เราควรพิจารณาแรงปรารถนาของมนุษย์ในฐานะที่เป็นผลผลิตจากสายพานของโรงงานอุตสาหกรรม แรงปรารถนาที่แท้จริง คือ กลจักรแห่งปรารถนา (desiring machine) ที่มีความเป็นพลวัตในการทำงานผลิตกลไกอย่างอื่นต่อไปแบบไม่หยุดนิ่ง อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงใด ๆ (พัฒนา กิตติอาษา, 2557) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีการผลิตสร้างหรือนำเข้าสิ่งใหม่หรือรูปแบบใหม่เข้ามาแทนสิ่งเดิมเสมอไป แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงผันแปรในตัวเองเป็นสิ่งสำคัญ

ในทางสังคมศาสตร์แนวคิดแรงปรารถนาอธิบายในงานศึกษาทางการเคลื่อนไหวทางสังคมในแง่มุมมองความขัดแย้งทางการเมืองที่แสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคม (ธนศักดิ์ สายจำปา, 2556) ส่วนการนำแนวคิดนี้มาอธิบายปรากฏการณ์การย้ายถิ่นยังมีอยู่อย่างจำกัด เช่น งานศึกษาของพัฒนา กิตติอาษา (2557) ในหนังสือที่ชื่อ “สุวิธิอีสานใหม่” ใช้แนวคิดแรงปรารถนาของ Deleuze & Guattari (1983) และงานศึกษาของศิลปกิจ ตี๋ขันติกุล (2559) ที่ได้นำอธิบายถึงเหตุผลการย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศของผู้คน ที่นอกเหนือจากผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจ อธิบายถึงการตัดสินใจของปัจเจกและครอบครัว ที่เชื่อมโยงกับบริบทภายในและภายนอกที่มีผลต่อการตัดสินใจเดินทางไปยังต่างประเทศ ผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม เมื่อย้ายถิ่นไปแล้วได้เผชิญกับสังคมหรือบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาแรงปรารถนาภายใต้ปรากฏการณ์ย้ายถิ่นข้ามชาตินี้ มองว่า แรงปรารถนา คือ ความคาดหวัง การกระทำและประสบการณ์ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิตสร้างภายใต้บริบท เจือปน และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน และมีการเชื่อมต่อกับบริบทและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ส่งผลให้เกิดพลวัตของแรงปรารถนาที่ไม่สิ้นสุด กระบวนการผลิตสร้างแรงปรารถนาจึงมีความเชื่อมโยงกับสถานการณ์หรือความจริงที่เผชิญและความสัมพันธ์ทางสังคมในบริบทหนึ่งๆ เสมอ

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็นสามส่วนได้แก่ 1) บริบทชุมชนบ้านสว่าง และพัฒนาการย้ายถิ่นข้ามชาติ 2) แรงปรารถนาของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ และ 3) พลวัตแรงปรารถนาของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ มีรายละเอียดดังนี้

1) **บริบทชุมชนบ้านสว่าง และพัฒนาการย้ายถิ่น** ปรากฏการณ์ย้ายถิ่นของประเทศไทยที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีประชากรย้ายถิ่นมากที่สุด ซึ่งจังหวัดอุดรธานีมีสถิติของผู้ย้ายถิ่นไปต่างประเทศจำนวนมากเป็นอันดับหนึ่งของประเทศตลอด ช่วง 5 ปีที่ผ่านมา คือตั้งแต่ พ.ศ. 2557 ถึง 2561 จากสถิติการย้ายถิ่นเพื่อไปทำงาน (ปี2561 14,840 ปี2560 15,148 ปี2559 15,295 ปี2558 14,967 และปี2557 15,447) (สำนักงานบริหารแรงงานไปทำงานต่างประเทศ, 2561) เช่นเดียวกับในพื้นที่หมู่บ้านสว่าง ตำบลหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ ที่เป็นพื้นที่ซึ่งมีผู้ย้ายถิ่นจำนวนมากและต่อเนื่องในทุก ๆ ปี ที่มีผู้ผ่านประสบการณ์การย้ายถิ่นข้ามชาติมากกว่า 30 ปี ทั้งรูปแบบของ

การทำงานและการแต่งงานข้ามชาติ มีรูปแบบและช่องทางการเดินทางที่หลากหลาย ซึ่งหมู่บ้านสว่าง ห่างจากตัวอำเภออุดรธานี 37.7 กม. ห่างจากตัวอำเภอหนองวัวซอ 7.9 กม. เส้นทางคมนาคมจากตัวอำเภอเข้าสู่หมู่บ้านมีความสะดวกสบาย มีถนนเข้าถึงหมู่บ้าน ลักษณะถนนในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีตทั้งหมด มีผู้อาศัยอยู่ประมาณ 157 ครัวเรือน จำนวนประชากร 430 คน เป็นเพศชาย 216 คน และหญิง 214 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร โดยเฉพาะการทำนา (กรมพัฒนาชุมชน, 2562) และยังมีแรงงานที่ย้ายถิ่นออกไปนอกชุมชนทั้งในประเทศ และต่างประเทศ โดยมากกว่าครึ่งของจำนวนครัวเรือนเคยมีผู้ที่มีประสบการณ์ย้ายถิ่นไปต่างประเทศ

สำหรับพัฒนาการย้ายถิ่นไปต่างประเทศของผู้คนในหมู่บ้านสว่าง มีพัฒนาการมาตั้งแต่ 2520 ที่ผู้ชายในชุมชนเริ่มย้ายถิ่นไปทำงานในประเทศแถบตะวันออกกลาง ซึ่งเป็นการเดินทางผ่านบริษัทนายหน้าแรงงาน ที่ได้รับความนิยมอย่างมากโดยเฉพาะผู้ชาย เนื่องจากลักษณะงานที่รองรับในถิ่นปลายทาง เป็นเกษตรกร และงานก่อสร้าง ในยุคเริ่มต้นเดินทางไปทำงานในแถบประเทศตะวันออกกลาง การค้า ชาวอุดีอาระเบีย และอิรัก ถือว่าเป็นยุค “ชุดทอง” กล่าวคือ ไปทำงานช่วงระยะเวลา 2 – 3 ปี แต่ค่าตอบแทนที่จำนวนมากกว่าการทำงานไทย สามารถเก็บออมได้มากกว่าทำการเกษตรเมื่อเดินทางกลับมาแล้วสามารถเลื่อนขั้นทางสังคมและได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ต่อมาในช่วง 2535 เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงประเทศปลายทางจากแถบตะวันออกกลาง มายังแถบเอเชีย ประเทศไต้หวันที่ได้รับนิยามจากผู้คนในชุมชน เนื่องจากขั้นตอนการดำเนินการก่อนเดินทางไปทำงานไม่ยุ่งยาก ได้รับค่าตอบแทนมากกว่าประเทศไทย และการปรับตัวในประเทศปลายทางได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากมีความใกล้เคียงกับประเทศไทย ทั้งสภาพอากาศ ผู้คน สังคมและวัฒนธรรม มากกว่าประเทศแถบตะวันออกกลาง จนกระทั่งปี 2540 ซึ่งเป็นช่วงวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทย การเดินทางไปทำงานต่างประเทศเป็นทางเลือกที่ผู้คนส่วนหนึ่งเลือกที่จะสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวของตนเอง รวมถึงคนในหมู่บ้านสว่าง ทั้งผู้ชายและผู้หญิงที่ให้ความสนใจกับการย้ายถิ่นไปต่างประเทศ ทั้งประเทศไต้หวันและเริ่มเดินทางเข้าสู่ประเทศเกาหลีใต้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ต่อมาในช่วงปี 2555 รูปแบบการเดินทางไปต่างประเทศเริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น นอกจากการเดินทางในประเทศต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง รูปแบบใหม่คือการเดินทางไปยังประเทศญี่ปุ่นในรูปแบบของการฝึกงาน ได้รับความนิยมโดยเฉพาะผู้คนในชุมชนจบการศึกษาในระดับปริญญาตรี นอกจากนี้ในช่วงปี 2560 ที่ผ่านมามีการเดินทางไปทำงานในต่างประเทศของผู้คนในชุมชนมีช่องทางที่หลากหลาย นอกจากผ่านบริษัทนายหน้าแรงงาน กรมจัดหางาน และปัจจุบันมีการเดินทางผ่านการซื้อทัวร์ ในรูปแบบที่ผิดกฎหมายโดยเฉพาะปลายทางคือ ประเทศเกาหลีใต้ การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม งานเกษตรกรรมและงานฟาร์มต่าง ๆ ได้รับค่าตอบแทนสูงเป็นอีกช่องทางที่ผู้คนนิยมเดินทางไป ในปัจจุบันมีช่องทางที่หลากหลายมากขึ้น นอกจากประเทศทางตะวันออกกลาง เอเชีย และยังคงขยายไปยังประเทศทางยุโรป ที่มีผู้คนจากประเทศไทยเดินทางไปทำงานต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง

2) แรงปรารถนาของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ

พัฒนาการย้ายถิ่นข้ามชาติในชุมชนบ้านสว่างเกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน และมีความหลากหลายของรูปแบบ รวมไปถึงเป้าหมายที่แตกต่างกันด้วย นำมาสู่ความคาดหวัง ประสบการณ์ในต่างประเทศที่แตกต่างกัน ถือเป็นแรงปรารถนาของผู้ย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทสังคมและภูมิหลังของผู้ย้ายถิ่น ซึ่งคุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูลถือเป็นส่วนสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะที่มีความหลากหลายและส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงความคาดหวัง และประสบการณ์ที่ได้รับจากการเดินทางไปต่างประเทศ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ให้ข้อมูลเป็นเพศหญิงและชายในสัดส่วนเท่ากัน ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ย้ายถิ่นไปต่างประเทศมากกว่า 2 ประเทศ โดยการเดินทางผ่านช่องทางนายหน้าบริษัทจัดหางาน และมี

อาชีพก่อนและการย้ายถิ่นข้ามชาติที่หลากหลายส่งผลต่อประสบการณ์ในต่างประเทศด้วย (ตารางที่ 1) และนำมาสู่พลวัตของแรงปรารถนาของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในประเด็นต่าง ๆ

ตารางที่ 1 ข้อมูลคุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูล

ประเด็น	ปราบ*	เดือน	ธาร์	จุ่ม
เพศ	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
อายุ (ปี)	74	41	50	44
การศึกษา	ป.ตรี	ปวส.	ป.4	ม.6
สถานภาพสมรส	แต่งงาน	หย่าร้าง	แต่งงาน	แต่งงาน (ฝรั่ง)
ประเทศที่ย้ายถิ่น	ซาอู 12ปี	เกาหลีใต้ 2 ปี/ จอร์เจีย 4 ปี/ ดูไบ 1 ปี	สิงคโปร์ 2 ปี/ ลิเบีย 1 ปี/ ไต้หวัน 6 ปี	ไต้หวัน 2ปี/ เกาหลีใต้ 3 ปี/ ฝรั่งเศส 1เดือน
อาชีพก่อนย้ายถิ่น	ขับรถรับจ้าง	พวง.โรงงาน	เกษตรกร	เกษตรกร
อาชีพหลังย้ายถิ่น	งานภาคประชาชน	กลับมาพักยังเดินทางต่อไปต่อ	เกษตรกร	ค้าขาย (ส้มตำ)
ช่องทางการย้ายถิ่น	บริษัท นายหน้า	- ซี้อทัวร์ - เครือข่ายนวดแผนไทย	บริษัทนายหน้า	- บริษัทนายหน้า - แต่งงาน

*ชื่อของผู้ให้ข้อมูลเป็นนามสมมติทั้งหมดตามจริยธรรมการวิจัย

ช่องทางการทำมาหากินเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมการเดินทางไปทำงานต่างประเทศของชาวบ้านสว่างที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน จนทำให้ผู้คนในชุมชนมองช่องทางการเดินทางไปต่างประเทศทั้งในรูปแบบของการทำงาน และการแต่งงานกับชาวต่างชาติเป็นเป้าหมายของการเป็นช่องทางการทำมาหากินเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว แม้ว่าช่องทางการทำมาหากินในภาคเกษตรกรรม และนอกภาคเกษตรในประเทศสามารถตอบสนองได้เช่นกัน แต่การไปต่างประเทศนั้นได้รับค่าตอบแทนที่สูงกว่า ดังนั้นผู้ย้ายถิ่นหลายคน ที่ตัดสินใจเดินทางด้วยความต้องการทางเศรษฐกิจ ถือเป็นเรื่องปกติของผู้คนในชุมชน เมื่อถึงจุดเปลี่ยนแปลงของชีวิต ไม่ว่าจะเรียนจบเมื่ออายุถือเกณฑ์ หรือเมื่อลาออกจากงานประจำ ในกรณีของจุ่มและเล็กที่กล่าวว่า “...ตอนนั้นช่วยแม่เย็บผ้าอยู่ที่บ้าน ยังไม่มีงานประจำ พออายุ 18 ก็เลยมีคนช่วยไปทำงานเมืองนอก ก็เลยลองไปดูเพราะตอนนั้นเย็บผ้าได้เงินนิดเดียว...” (จุ่ม, 2562: สัมภาษณ์)

อีกทั้งจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีประสบการณ์แล้ว กลับมาใช้ชีวิตอยู่ที่ประเทศไทย หรือกลับมาหางานที่ประเทศไทย มักกล่าวว่าไม่สามารถใช้ชีวิตที่ประเทศไทยได้อีกเนื่องจากไม่ได้ค่าตอบแทนสูงเท่ากับการทำงานในต่างประเทศเหมือนกับที่เคยได้รับ จึงเลือกที่จะเดินทางต่อไปยังต่างประเทศที่ได้รับค่าตอบแทนตามที่คาดหวังไว้ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล “...บอกตามตรงนะ คนมันเคยได้เยอะแล้วมาได้น้อยมันอยู่ไม่ได้จริง ๆ งานที่ไทยทำไม่ได้แล้วต้องไปต่ออย่างเดียว...” (เดือน, 2562: สัมภาษณ์) รวมไปถึงผู้หญิงที่ย้ายถิ่นผ่านการแต่งงานกับชาวต่างชาติในการศึกษารุ่นนี้เป็นกรณีของการย้ายถิ่นและมีสามีชาวต่างชาติระหว่างการทำงาน ทำให้ในช่วงแรกของการย้ายถิ่นยังคงเป็นการเลือกช่องทางการทำมาหากินที่เป็นมิติทางเศรษฐกิจเช่นกัน สะท้อนผ่านงานศึกษาของผู้หญิงที่มีสามีเป็นชาวต่างชาติ มิติทางเศรษฐกิจยังคงเป็นเงื่อนไขหนึ่งในการตัดสินใจแต่งงานกับชาวต่างชาติ และหลายกรณีย้ายถิ่นไปต่างประเทศด้วย (พัชรินทร์ ลาภานันท์, 2550; บัวพันธ์ พรหมพิทักษ์, 2548)

การมีชีวิตครอบครัวที่ดี เป็นแรงปรารถนาที่เชื่อมโยงกับการเดินทางไปต่างประเทศของผู้ย้ายถิ่น ในฐานะของหัวหน้าครอบครัวที่ต้องดูแลครอบครัวให้ดีที่สุด และมีสถานการณ์ในครอบครัวที่ดีขึ้น ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ในกรณีของจุ่มที่มีประสบการณ์ย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศก่อนและหลังจากนั้นจึงได้แต่งงานกับชาวต่างชาติ จุ่มเป็นแม่หม้ายมีลูกสาวหนึ่งคนที่ต้องดูแล การไปทำงานต่างประเทศของเธอแม้ว่าจะเริ่มต้นด้วยความอยากลองเมื่อคุณสมบัติครบถ้วน แต่ระหว่างการทำงานที่ต่างประเทศก็ได้หย่าร้างกับสามี จุ่มต้องดิ้นรนด้วยตนเองเพื่อที่จะหาเลี้ยงดูครอบครัวให้ได้ด้วยตัวเอง ทำให้การเดินทางไปได้มีโอกาสแต่งงานกับชาวต่างชาติ ถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญเมื่อได้แต่งงานแล้วมีโอกาสไปใช้ชีวิตในประเทศของสามีไม่นาน จุ่มจึงตัดสินใจกลับมาที่ประเทศไทยเปิดธุรกิจเป็นของตนเอง ดูแลลูกและครอบครัวอย่างใกล้ชิดมากขึ้น “...ตอนนี้เลิกกับแฟน ก็ไม่รู้จะทำอะไรต่อไปตัดสินใจลองไปทำงานเมืองนอกอีกครั้ง เพราะเราเคยไปแล้วมันได้เงินดี จะได้อยู่ดูแลลูกกับแม่ได้...” (จุ่ม, 2562: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ยังสะท้อนผ่านสถานภาพชีวิตของครอบครัวที่ผู้ย้ายถิ่นต้องดูแลลูกพัฒนาขึ้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกในครอบครัว มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้น รวมไปถึงการศึกษาของลูกหลานในครอบครัวผู้ย้ายถิ่นที่สูงขึ้น เนื่องจากผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การได้ไปพบเจอกับประสบการณ์ที่กว้างขวางมากขึ้นในต่างประเทศ ทั้งในเรื่องการใช้ภาษา ทำให้ผู้ย้ายถิ่นหลายคนตระหนักถึงการศึกษาที่สูงขึ้น คาดหวังให้ลูกหลานในครอบครัวมีชีวิตที่ดีจากการได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น ดังคำบอกเล่าของธารที่มีประสบการณ์ย้ายถิ่นมาทั้ง 3 ประเทศ จบการศึกษาระดับประถมศึกษาเพื่อออกมาทำงาน การเดินทางไปต่างประเทศของเขามุ่งเป้าหมายอย่างชัดเจนเพื่อความเป็นอยู่ของครอบครัวที่ดีขึ้น และการส่งน้องอีกทั้ง 5 คนของเขาให้ได้เรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน เมื่อธารกลับมาจากต่างประเทศครั้งแรกแล้วยังคงต้องเดินทางต่อไปอีกต่อเรื่อย ๆ เพราะค่าตอบแทนที่สูงและสามารถตอบสนองความต้องการของเขาได้ และประเทศสุดท้ายที่ทำงานจนครบอายุตามเกณฑ์ที่กรมจัดหางานกำหนด หลังจากทำงานในประเทศได้หวั่น 6 ปีเขามีทักษะการสื่อสารภาษาจีนขั้นพื้นฐาน ซึ่งปัจจุบันเขาส่งน้องให้ลูกเรียนต่อทางด้านภาษาจีนโดยได้รับการฝึกสอนและสนับสนุนโดยเขาเอง “...จบป.4 ได้ออกมาช่วยพ่อแม่ทำงาน เลี้ยงน้องเลี้ยงครอบครัว พอเรียนจบไม่สูงก็อยากให้น้องได้เรียนบ้าง ไปทำงานเมืองนอกมาก็ได้ส่งเงินให้ที่บ้านให้น้องได้เรียนกันหมดแล้ว พอแล้ว...” (ธาร, 2562: สัมภาษณ์)

ประสบการณ์ในต่างประเทศ การย้ายถิ่นข้ามชาติเป็นประสบการณ์ที่เชื่อมต่อการได้ท่องเที่ยวโลกกว้าง สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งก่อนและหลังจากย้ายถิ่น เนื่องจากก่อนเดินทางไปต่างประเทศ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลอยู่ในพื้นที่ชนบทค่อนข้างห่างไกลจากความเจริญ การเข้าถึงความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกค่อนข้างยาก การมีประสบการณ์ในต่างประเทศสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ทำให้ได้รับการยอมรับจากสังคมอย่างมาก แต่สำหรับผู้หญิงที่มีโอกาสในการเดินทางช้ากว่าการที่ได้พบเจอประสบการณ์ในต่างประเทศที่ห่างไกลจากบ้าน ทำให้ได้รับรู้เรื่องราวใหม่ ๆ การใช้ชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากประเทศไทย อาทิ อาหาร สภาพอากาศ การเอาตัวรอดในสังคมที่แตกต่าง เปรียบเสมือนการได้เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ ๆ ซึ่งผู้ย้ายถิ่นส่วนหนึ่งมองว่าสิ่งที่ท้าทายและทำให้พวกเขาได้เห็นโลกกว้างมากกว่าคนอื่น เมื่อกลับมาอยู่ประเทศไทยแล้วจึงมีความต้องการที่จะเดินทางไปต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง ดังเช่นในกรณีของเดือน หญิงวัย 41 ปี ที่มีประสบการณ์ย้ายถิ่นมาแล้วถึง 3 ประเทศ รวมระยะเวลาประมาณ 7 ปี ซึ่งเดือนได้อธิบายให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการไปต่างประเทศทำให้เธอได้เรียนรู้ประสบการณ์มากมาย เนื่องจากครั้งแรกเป็นการไปประเทศเกาหลีใต้แบบผิดกฎหมาย และถูกส่งตัวกลับระหว่างการทำงาน ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้เธอไม่ย่อท้อต่อการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ และมีเครือข่ายจากการถูกกักตัวในเกาหลีใต้ หลังจากนั้นเธอเดินทางต่อไปยังประเทศจอร์เจีย และเมืองคูไบ สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ จากการสัมภาษณ์หลังจากนี้เธอยังคงมีความต้องการเดินทางไปประเทศอื่นต่อไปเรื่อย ๆ ถ้ามีโอกาส โดยการสัมภาษณ์ครั้งนี้เกิดขึ้นระหว่างที่เดือนกลับมาพักผ่อนที่ไทยและยังคงมีแผนการเดินทางไปต่างประเทศอีกในเดือนถัดไป ดังคำสัมภาษณ์

“...ไปเกาหลีมาครั้งแรกเปิดประสบการณ์ที่มาก ๆ ทำให้เรารู้ว่าจริง ๆ แล้วชีวิตมันเป็นอย่างไง ที่ไม่กลัวแล้วว่าจะเป็นยังไงถ้าต้องอีกแต่ที่ว่าเกาหลีเค้าแบล็กลิสต์ที่แล้ว เลยต้องหาที่ไปใหม่ พอได้ไปจอร์เจียทำให้เราเห็นอะไรหลายอย่าง สังคม คน บ้านเค้าคิดไม่เหมือนบ้านเรานะ ที่ไปเที่ยวหลายประเทศต่อได้อีก ทำให้รู้เนาะว่าที่อื่นเป็นยังไงบ้าง มันเปิดโลกเราดีนะ....” (เดือน, 2562: สัมภาษณ์)

ความอิสระทางการเงินและชีวิต ความอิสระของผู้ย้ายถิ่นในการศึกษาครั้งนี้ ความอิสระที่เกิดขึ้นเมื่อผู้ย้ายถิ่นได้เผชิญกับการใช้ชีวิตในถิ่นปลายทางที่มีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากประเทศไทย ตลอดจนลักษณะการใช้ชีวิตที่เป็นอิสระจากการควบคุมของคนในครอบครัว เนื่องจากการไปทำงานต่างประเทศมีความห่างไกลจากการดูแลของภรรยา สามี หรือพ่อแม่ ที่ไม่สามารถตามติดชีวิตของผู้ย้ายถิ่นไปยังประเทศปลายทาง แม้ว่าจะมีการติดต่อสื่อสารระหว่างครอบครัวอยู่บ้างแต่เป็นระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น โดยเฉพาะผู้ชายที่มีความเป็นอิสระ ทั้งในการใช้ชีวิตและการเงิน เนื่องจากการใช้เวลาในช่วงวันหยุดในการท่องเที่ยว รวมถึงค่าตอบแทนจากการทำงานล่วงเวลา (OT) เงินส่วนที่ได้รับพิเศษนี้ทำให้ผู้ย้ายถิ่นผู้ชายมีอิสระมากขึ้นที่จะเก็บเงินจำนวนนั้นไว้เพื่อใช้จ่ายในประเทศปลายทาง เป็นเงินส่วนตัว “กิน ดื่ม เที่ยว” ซึ่งเป็นการใช้เงินสำหรับค่าอาหาร ดื่มกับเพื่อนร่วมงานหลังจากเลิกงานหรือวันหยุดประจำสัปดาห์ และเที่ยว แต่ผู้ย้ายถิ่นยังคงทำหน้าที่ในการส่งกลับให้กับครอบครัวได้เหมือนเดิม เพียงแต่มีความเป็นอิสระทั้งในทางการเงินและการใช้ชีวิตด้วย ดังคำสัมภาษณ์ “...เงินโอทีที่ได้เราเก็บไว้ใช้ส่วนตัว ไปเที่ยวในเมืองซื้อของใช้ กินบ้าง เที่ยวคาราโอเกะบ้างแล้วแต่ แต่เงินเดือนก็ยังส่งกลับเหมือนเดิม...” (ธาร, 2563: สัมภาษณ์) แม้ว่าการศึกษานี้จะสะท้อนมุมมองของผู้ชาย แต่ยังมีงานศึกษาที่สะท้อนมุมมองของผู้หญิงที่สอดคล้องกันด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นงานศึกษาผู้หญิงจีนที่อพยพเข้ามาทำงานในเซ็นจินและสิงคโปร์ มักตัดสินใจย้ายถิ่นไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมเพื่อหลีกเลี่ยงการดูแลรับผิดชอบครอบครัว การทำงานบ้านอื่น ๆ รวมไปถึงการบังคับการแต่งงาน (Lee, C. K., 1998) ทำให้พวกเธอได้รับอิสระในการใช้ชีวิตเมื่อย้ายถิ่นออกมาทำงานนอกชุมชน และยังสามารถใช้เงินที่ได้จากการทำงานใช้จ่ายส่วนตัวได้อีกด้วย

3) พลวัตแรงปรารถนาของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ

จากประเด็นแรงปรารถนาที่ได้กล่าวไปแล้วทั้งสิ้น 4 ประเด็นข้างต้นจะเห็นได้ว่า แรงปรารถนาของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เชื่อมโยงกับการเดินทางไปต่างประเทศ รวมทั้งความคาดหวัง อารมณ์ ความรู้สึกและประสบการณ์ภูมิหลังที่ต่างกันไป เพื่อให้เห็นถึงพลวัตของแรงปรารถนาที่เกิดขึ้นจากผู้ที่มีประสบการณ์ย้ายถิ่นหลายครั้ง จากผู้ให้ข้อมูลทั้ง 4 คน ผู้วิจัยคัดเลือก 3 กรณีที่มีประสบการณ์เดินทางไปต่างประเทศในหลายประเทศ และช่องทางการเดินทางที่หลากหลาย เพื่อแสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อแรงปรารถนาที่แตกต่างกันด้วย ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ข้อมูลประสบการณ์ย้ายถิ่นของผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์เดินทางหลายประเทศ

ประเด็น	เดือน	ธาร	จุ่ม
เพศ	หญิง	ชาย	หญิง
ประเทศ ปลายทาง	เกาหลีใต้ 2 ปี/ จอร์เจีย 4 ปี/ เมืองดูไบ 1 ปี	สิงคโปร์ 2 ปี/ ลิเบีย 1 ปี/ ไต้หวัน 6 ปี	ไต้หวัน 2 ปี/ เกาหลีใต้ 3 ปี/ ฝรั่งเศส 1 เดือน
อายุ	41	50	44
ย้ายถิ่นครั้งที่ 1	ต้องการหางาน	ต้องการรายได้เพื่อเลี้ยงดู	ประสบการณ์ต่างประเทศ
ย้ายถิ่นครั้งที่ 2	เพื่อดูแลครอบครัว	ครอบครัว	เพื่อดูแลครอบครัว
ย้ายถิ่นครั้งที่ 3	เพื่อประสบการณ์ในต่างประเทศ	เพื่อการศึกษาและความ เป็นอยู่ของคนในครอบครัว	แต่งงานกับชาวต่างชาติ

จากกรณีทั้ง 3 กรณีผู้ศึกษานำเสนอ 1 กรณีที่มีเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงแรงปรารถนา และมีพลวัตในการเดินทาง แต่แต่ละครั้งอย่างชัดเจน รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดแรงปรารถนา ได้แก่ กรณีเดือน ซึ่งการเดินทางของเธอเริ่มต้นจากการเดินทางไปยังประเทศเกาหลีใต้แบบผิดกฎหมาย ไปทำงานในภาคอุตสาหกรรม เนื่องจากสถานการณ์ของเดือนที่ถูกเลิกจ้างจากโรงงานที่เธอทำงาน ขณะเดียวกันที่ย่ำแย่กับสามี และแม่ที่ป่วยเป็นโรคมะเร็ง เหมือนเป็นจุดเปลี่ยนที่ยิ่งใหญ่ในชีวิต ทำให้เดือนตัดสินใจไปทำงานในต่างประเทศครั้งแรกจากการชักชวนของเพื่อนบ้าน แต่เป็นช่องทางที่เดินทางอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เนื่องจากต้องการความรวดเร็วในการเดินทาง เพื่อมีงานทำและมีเงินเลี้ยงดูลูกของเธอและแม่ที่ป่วย แต่การไปทำงานเพียงสองปี เดือนถูกส่งตัวกลับมายังประเทศไทยจากการจับกุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจเกาหลีใต้ และระหว่างกระบวนการส่งตัวกลับ ทำให้เดือนได้พบเครือข่ายการทำงานนวดแผนไทย ที่ถูกส่งตัวกลับมาพร้อมกัน เมื่อกลับถึงไทยความคาดหวังที่หวังจะได้เงินมาดูแลครอบครัวยังไม่เพียงพอและไม่เป็นไปตามความคาดหวัง เนื่องจากถูกส่งตัวกลับเดือนจึงตัดสินใจติดต่อกับเครือข่ายนวดแผนไทย ผักผ่อนการนวด สอบการนวดเพื่อให้ได้ใบรับรองอย่างถูกต้อง และได้ตัดสินใจไปทำงานนวดแผนไทยต่อที่ต่างประเทศเนื่องจากจะทำให้ได้ค่าตอบแทนที่สูงขึ้นกว่าในเมืองไทยและจากประสบการณ์ที่ไปต่างประเทศมาแล้ว เดือนไม่ลังเลที่จะตัดสินใจเดินทาง อย่างที่เดือนกล่าวว่า “...ตอนถูกจับที่เกาหลีครั้งนั้นเป็นเหมือนแรงผลักดันให้เราสู้ชีวิต เหมือนเราได้รู้ว่าคุณอื่นเป็นยังไง แล้วเราต้องสู้กว่าคนอื่น...” (เดือน, 2562: สัมภาษณ์)

การเดินทางครั้งที่ 2 ของเธอเดินทางผ่านเครือข่ายที่ได้รับจากการฝึกฝนการนวด เดินทางผ่านวีซ่านักท่องเที่ยว การเดินทางไปยังประเทศจอร์เจียกว่า 4 ปี ความคาดหวังครั้งนี้เพื่อต้องการส่งเงินกลับมาดูแลครอบครัว มีชีวิตที่ดีขึ้น และระหว่างการทำงานที่ประเทศจอร์เจียเนื่องจากใช้พาสปอร์ตนักท่องเที่ยว เมื่อครบกำหนดจึงต้องเดินทางออกนอกประเทศ โอกาสนี้จึงทำให้เดือนได้มีช่วงเวลาของการเดินทางไปยังเมืองต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกับจอร์เจีย เพื่อต่ออายุของพาสปอร์ตในการทำงานในประเทศจอร์เจีย เป็นประสบการณ์ที่ได้ท่องเที่ยวในต่างประเทศ เดือนรู้สึกว่าได้รับมากกว่าคนอื่น ๆ การได้เห็นโลกกว้างกว่าคนอื่น ทำให้เดือนมีความภาคภูมิใจในตัวเอง ซึ่งประสบการณ์ครั้งนี้ยังคงช่วยตัดสินใจไปทำงานดูไบอีกครั้ง โดยครั้งนี้จะได้ค่าตอบแทนที่สูงขึ้นกว่าเดิม เป็นการได้รับค่าจ้างรายชั่วโมงขึ้นอยู่กับระดับของลูกค้ายที่เข้ามาใช้บริการ ราคาตั้งแต่ 3,000 – 10,000 บาทต่อชั่วโมง เดือนไม่เห็นช่องทางที่ได้รายได้สูงขนาดนั้นในไทยจึงตัดสินใจไปอีกครั้ง เพราะครั้งนี้นอกจากรายได้แล้ว การได้รับประสบการณ์อย่างที่เคยได้รับในจอร์เจีย เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เดือนตัดสินใจเดินทางไป

การสัมภาษณ์เดือนครั้งนี้เป็นช่วงระหว่างการเดินทางกลับมายังประเทศไทย เนื่องจากแม่ของเดือนเสียชีวิต ซึ่งเดือนกล่าวกับผู้วิจัย ในอีกหนึ่งสัปดาห์การจัดการเรื่องแม่เรียบร้อยแล้ว จะเดินทางกลับไปอีกครั้งที่เมืองดูไบ เพื่อทำงานนวดแต่การเดินทางครั้งนี้ เดือนตั้งใจที่จะเก็บเงินให้มากพอที่สามารถประกอบธุรกิจนวดในเมืองดูไบ เนื่องจากเห็นช่องทาง

ประกอบอาชีพในครั้งที่ผ่านมาแล้ว แม้ว่าการประกอบธุรกิจจะเป็นการลักลอบที่ผิดกฎหมาย แต่ความต้องการของเดือนที่จะได้รับค่าตอบแทนที่มากพอ เพื่อเก็บออมมาใช้ในประเทศไทยหลังจากที่เธอจะกลับมาใช้ชีวิตกับลูกสาวในประเทศไทยในอนาคต อย่างที่เดือนได้กล่าวแล้วว่า ไม่มีงานที่ไทยที่สามารถให้ค่าตอบแทนได้สูงเท่านี้ ดังนั้นจึงต้องตัดดวงให้ได้มากที่สุด อย่างเธอได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า “...เราได้ไปกว้างมาแล้ว กลับมาที่ไทยเหมือนมันแคบไปหมด สิ่งที่เราต้องยื่นด้วยลำแข้งตัวเองก็ต้องดิ้นรนเอาเอง...” (เดือน, 2562: สัมภาษณ์)

จากกรณีของเดือนจะเห็นถึงการเปลี่ยนของคาดหวัง ประสบการณ์ และอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อประสบการณ์และการตัดสินใจเดินทางไปต่างประเทศอย่างชัดเจน เมื่อได้พบเจอกับบริบทสิ่งแวดล้อมใหม่ ความปรารถนาที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน โดยการเดินทางครั้งแรกของเดือนต้องการสร้างรายได้ให้กับครอบครัว การมีงานทำที่มีรายได้สูงจึงตอบสนองความต้องการของเดือนในขณะนั้น และเมื่อได้เผชิญกับสถานการณ์ในประเทศปลายทางที่ไม่เป็นไปตามความคาดหวัง ทำให้ความปรารถนาครั้งแรกของเดือนที่ไม่สมหวังนำมาสู่ความปรารถนาในการเดินทางไปต่างประเทศอีกครั้งจากการรับรู้ประสบการณ์ในต่างประเทศที่ผ่านมา การเรียนรู้ การเผชิญหน้ากับปัญหา รวมไปถึงการกลับมารับรู้สถานการณ์ในครอบครัวในประเทศต้นทาง การตัดสินใจเดินทางไปต่างประเทศอีกครั้งจึงเกิดขึ้นเป็นครั้งที่ 2 ครั้งนี้แรงปรารถนาเปลี่ยนแปลงไป คาดหวังที่จะมีรายได้มาเลี้ยงดูครอบครัวในฐานะของหัวหน้าครอบครัว ซึ่งประสบการณ์ต่างประเทศในครั้งนี้ถือว่าเดือนประสบความสำเร็จ ได้รายได้จำนวนมากสามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้ และทำให้เธอมีโอกาสดำเนินทางท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างจากครั้งอื่น ๆ ส่งผลต่อการเดินทางไปยังประเทศที่ 3 ของการเดินทางครั้งที่ 3 ของเดือน ซึ่งการตัดสินใจครั้งนี้สอดคล้องกับประสบการณ์ที่รับจากครั้งที่ 2 โดยตรง และความปรารถนาในการเดินทางเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการดูแลครอบครัวสามารถบริหารจัดการได้แล้ว ครั้งนี้เพื่อประสบการณ์ที่เธอจะได้รับเพิ่มขึ้นจากการเดินทางไปต่างประเทศอย่างที่เคยได้รับจากครั้งที่ 2 และช่องทางการประกอบธุรกิจในต่างประเทศอีกด้วย จะเห็นได้ว่าความคาดหวัง อารมณ์ ความรู้สึกของผู้ย้ายถิ่นมีโอกาสเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เมื่อมีโอกาสได้พบเจอกับบริบทใหม่ การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในสังคมอย่างต่อเนื่อง ประสบการณ์ของผู้ย้ายถิ่นย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า ความปรารถนาที่จะเดินทางไปต่างประเทศเป็นมากกว่าเรื่องทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมีความเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้ย้ายถิ่นที่ได้รับและสะสมมาอย่างต่อเนื่อง จึงมีความแตกต่างกันในแต่ละครั้ง และดำรงอยู่อย่างไม่มีสิ้นสุด

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

ปรากฏการณ์ย้ายถิ่นข้ามชาติที่ได้ศึกษาจากประสบการณ์ของผู้คนในชุมชนบ้านสว่าง ที่มีมากกว่า 30 ปี และหลายคนในชุมชนมีประสบการณ์เดินทางไปต่างประเทศอย่างหลากหลาย มีการเดินทางมากกว่า 1 ครั้ง ที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าผู้คนในชุมชนจะได้รับทั้งประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งที่ล้มเหลวและประสบความสำเร็จก็ตาม ผู้คนยังคงตัดสินใจเดินทางไปต่างประเทศ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ได้นำแนวคิดเรื่อง “แรงปรารถนา” (desire) ของ Deleuze และ Guattari แสดงให้เห็นถึงพลวัตของประสบการณ์ที่ผู้ย้ายถิ่นต้องเผชิญตั้งแต่ก่อนการเดินทางไปต่างประเทศครั้งแรก และเมื่อได้พบเจอกับประสบการณ์ในต่างประเทศแล้ว ความคาดหวัง ประสบการณ์ที่เคยได้รับเปลี่ยนแปลงไป รวมไปถึงการได้กลับมาพบเจอกับสถานการณ์ครอบครัวในประเทศไทย ทำให้ความคาดหวังและประสบการณ์ชีวิตของผู้ย้ายถิ่นที่เป็นเงื่อนไขต่อการย้ายถิ่นข้ามชาติ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและไม่มีที่สิ้นสุดของผู้ย้ายถิ่น แม้ว่าในครั้งแรกของการเดินทางไปต่างประเทศ ผู้ย้ายถิ่นมักจะคาดหวังในมิติทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ดังเช่นงานศึกษาการตัดสินใจย้ายถิ่นที่ผ่านมามีแนวโน้มหลักและสำคัญมากที่สุดเมื่อมีการตัดสินใจย้ายถิ่นไปทำงานต่างประเทศย่อมเป็นเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ไม่ว่าจะต้องการเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจ มีความมั่นคงมากขึ้น รวมทั้งมีอิสระในการใช้จ่ายเงินมากขึ้น (พรรณภัทร

ปลั่งศรีเจริญสุข, 2551; พัทยา เรือนแก้ว, 2552; นฤมล กล้าทุกวัน, 2558; วิลาสินี อาริยะกิจโกศล, 2559; ดุษฎี
อายุวัฒน์, วณิชชา ณรงค์ชัย, 2561)

แต่งงานศึกษานี้พยายามอธิบายให้เห็นมากกว่ามิติทางเศรษฐกิจที่เป็นเงื่อนไขของผู้คนในการตัดสินใจเดินทางไป
ต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะล้มเหลวหรือประสบความสำเร็จ ทำให้มีข้อค้นพบที่สำคัญในมิติของแรงปรารถนา ที่
รวมถึงเงื่อนไขเชิงอัตวิสัย เช่น ความคาดหวังต่อการย้ายถิ่น มุมมองและความคาดหวังต่อชีวิต ประสบการณ์การย้ายถิ่น
ความจริงที่ผู้ย้ายถิ่นเผชิญทั้งในถิ่นปลายทางและชุมชนบ้านเกิด ประเด็นเหล่านี้ส่งผลต่อพลวัตแรงปรารถนาที่สัมพันธ์กับ
การตัดสินใจย้ายถิ่น และการใช้ชีวิตของผู้ย้ายถิ่นทั้งในถิ่นปลายทางและในบ้านเกิด สำหรับศึกษาการย้ายถิ่นข้ามชาติที่
เกิดขึ้นยังสะท้อนให้เห็นถึงแรงปรารถนาที่มีความเฉพาะเจาะจงแต่กรณี ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและสถานการณ์ที่ผู้ย้าย
ถิ่นได้เผชิญในขณะนั้น ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลาย ดังนี้ พลวัตของแรงปรารถนาที่เชื่อมต่อกับเรื่องของการเป็นช่อง
ทางการทำมาหากินเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ที่มองว่าการเดินทางไปต่างประเทศเป็นช่องทางหนึ่งในการประกอบ
อาชีพ เป็นเรื่องปกติทั่วไปของการเดินทางไปต่างประเทศเพื่อมีรายได้เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว
สอดคล้องกับงานศึกษาของ พรธณภัทร ปลั่งศรีเจริญสุข (2551) ที่อธิบายการเดินทางไปทำงานรับจ้างในต่างประเทศของ
แรงงาน เป็นยุทธวิธีหนึ่งในการปรับใช้แรงงานของชาวนา เพื่อดำรงอยู่ท่ามกลางสถานการณ์การผลิตของภาคเกษตรกรรม
ที่ไม่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้เพียงพอ และมองว่าการเดินทางไปทำงานต่างประเทศเป็นเหมือนภาพของการ
ประกอบอาชีพหนึ่งในชุมชน พลวัตแรงปรารถนาที่เชื่อมโยงกับการมีชีวิตที่ดีของครอบครัวผู้ย้ายถิ่น ที่เมื่อเดินทางกลับ
มาแล้วสถานการณ์ในครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พลวัตของแรงปรารถนาเกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง ในส่วนของ
ประสบการณ์ในต่างประเทศที่เชื่อมโยงกับแรงปรารถนาของผู้ย้ายถิ่น และความอิสระทางการเงินและชีวิต ซึ่งเป็นแรง
ปรารถนาของผู้ย้ายถิ่นที่เชื่อมโยงกับชีวิตในประเทศปลายทาง เช่นเดียวกับงานศึกษาผู้หญิงจีนที่อพยพเข้ามาทำงานใน
เซินเจิ้นและสิงคโปร์ มักตัดสินใจย้ายถิ่นไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมเพื่อหลีกเลี่ยงการดูแลรับผิดชอบครอบครัว การ
ทำงานบ้านอื่น ๆ รวมไปถึงการบังคับการแต่งงาน (Lee, C. K., 1998) อาจกล่าวได้ว่าการย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นของผู้หญิง
เพื่อที่จะได้รับอิสระจากการควบคุมด้านพฤติกรรมและเพศวิถี เพื่อหลีกเลี่ยงหนี้ค่านิยม หรือประเพณีวัฒนธรรม

ซึ่งหลังจากการย้ายถิ่นแล้วได้มีประสบการณ์ทั้งในประเทศปลายทางและต้นทางที่แตกต่างกันยอมทำให้แรง
ปรารถนาก่อนและหลังการย้ายถิ่นเปลี่ยนแปลงไปนำไปสู่การย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นอีกครั้ง อีกทั้งงานศึกษานี้พยายามอธิบายให้
เห็นถึงการย้ายถิ่นของผู้ย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นหลายครั้ง ประสบการณ์ที่ได้รับในแต่ละครั้ง สถานการณ์ในครอบครัว การ
ตัดสินใจเดินทางในแต่ละครั้งย่อมแตกต่างกัน ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในตลอดเวลา ส่งผลซึ่ง
กันและกันนำมาสู่การเดินทางไปต่างประเทศของปัจเจกที่ไม่ใช่เพียงแรงปรารถนาใดแรงปรารถนาหนึ่งเท่านั้น อีกทั้งจะ
เห็นได้ว่าแรงปรารถนาของผู้คนไม่มีที่สิ้นสุด และไม่สามารถตอบสนองได้อย่างเด็ดขาด เนื่องจากการได้ไปพบเจอกับบริบท
ใหม่ ๆ จึงนำมาสู่แรงปรารถนาใหม่เรื่อย ๆ ดังที่ Deleuze และ Guattari ได้กล่าวแล้วว่าแรงปรารถนาเป็นสิ่งที่ไม่มีรูปร่าง
ไม่สามารถอธิบายได้ แต่เป็นกระบวนการกลายเป็น (becoming) อยู่ตลอดเวลา (พัฒนา กิติอาษา, 2557)

เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) [ออนไลน์] 2562 [อ้างเมื่อ 25 กันยายน 2562]

จากhttp://bmnapie62.cdd.go.th/report/jpt?report_type=population_byoccupation&

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. ความรู้สึกในฐานะปฏิบัติการทางสังคม. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550: 7(1),
1-13.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. การเมืองของความปรารถนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์; 2554.

- ดุขฎี อายว้ฒัน, แลลวณัชชา ณรงค้ช้ย. ความคาคทว้งต่อการใช้ชีวิตกับสามีชาวต่างชาติในถึนปลายทางของสตรีอีสาน. วารสารราชพฤกษ์, 2561; 16(2), 79-86.
- ชนศ้กดี สยจ้ปา. การเมืองของความปรารณากับการศึษาการเคลือ่นไหวของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย [วิทยานิพนธัรัฐศาสตรดุษฎีบัณทิต คณะรัฐศาสตร]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร; 2557.
- ชนศ้กดี สยจ้ปา. “ความปรารณาแบบจิตเภท”กับการปฏิวัติจิตไร้สำนึกทางสังคมการเมือง.วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา, 2556: 32(2), 115-143.
- นถมล กล้าทุกวัน. สู่เมืองใหญ่: ปัจัยในการย้ายถึนและการปรับตัวของแรงงานหญิงนวนคร. วารสารสงชลนครินทร์ (ฉบับสังคมศาสตรและมนุษยศาสตร) 2558; 21(2).
- บัวพันธั พรหมพักพิง, แลลคณะ. การแตงงานข้ามวัฒนธรรมของผู้หญิงในชนบทอีสาน. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณั สำนักงานคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม; 2548.
- พรณภัทร ปลั่งศรีเจริญสุข. อัถลัษณัของแรงงานข้ามชาติคึนถึน กับการต่อรงการพัฒนาของชาวบ้านในจ้งหวัดลำปาง. [วิทยานิพนธัศิลปศาสตรมหาบัณทิต คณะสังคมศาสตร]. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; 2551.
- พัชรินทร์ ลาภานันธั. การแตงงานข้ามวัฒนธรรม: การศึษาสถานภาพองค์ความรู้. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุภัษณัสังคม ลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตรและสังคมศาสตร มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2550.
- พัฒนา กิตติอาษา. สู่วิถีอีสานใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา; 2557.
- พัทยา เรือ่นแก้ว. รายงานการศึษาวิจัยสิทธิหญิงไทยกรณีเคลือ่นย้ายแรงงานข้ามชาติ. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสิทธิ มนุษยชนแห่งชาติ. 2552.
- วิลาสินี อารียะกิจโกศล. การย้ายถึนแบบไม่ปกติของหมอนวดหญิงแผน ไทยในเกาหลีใต้. วารสารนานาชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขามนุษยศาสตรและสังคมศาสตร, 2559; 6(3), 35-55.
- ศิลปกิจ ตีชันติกุล. “มาเมืองไทยไม่ใช่แค่หาอยู่หากิน”: “แรงปรารณา”ของชาวนาเวียตนามจากจ้งหวัดท่าตั้งและ هنگะฮาน. วารสารลุ่มน้ำโขงศึษา, 2559: 12(1), 139-162.
- สำนักงานบริหารแรงงานไปทำงานต่างประเทศ. สรุปลสถานการณ์การไปทำงานต่างประเทศของแรงงานไทยประจำปี 2559 [ออนไลน์] 2559 [อ้างเมือ 28 พฤศจิกายน 2561]. จาก https://www.doe.go.th/prd/assets/upload/files/overseas_th/025f503d788c25c6bdbbe5335009a063d.pdf
- สำนักบริหารแรงงานไปทำงานต่างประเทศ กรมการจ้ตหางาน. รายงานสถิติรายปี จ้งนวน คนหางานที่ได้รับอนุญาตให้ เดินทางไปทำงานต่างประเทศ [ออนไลน์] 2561 [อ้างเมือ 28 พฤศจิกายน 2561]. จาก <https://1th.me/Y5t4J>
- สุวิทย์ ชีรสาควัต และคณะ. ประวัติศาสตรเศรษฐกิจและการเงินอีสาน. ขอนแก่น: ธนาคารแห่งประเทศไทยสำนักงานภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ; 2558.
- De Haas, Hein. The impact of International migration on Social and Economic Development in Moroccan Sending Region: A Review of Empirical Literature (working paper). International Migration Institute (IMI), University of Oxford; 2007.
- Deleuze Gilles. Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia. University of Minnesota Press, 1983.
- Lapanun, P. Love, money and obligation: transnational marriage in a Northeastern Thai village. Singapore: NUS Press; 2019.
- Lee, C. K. Gender and the South China miracle: Two worlds of factory women. Univ of California Press. 1998.

Singhanetra-Renard A. and Prabhudhanitisarn N. “ Chaning Socio-economic Roles of Thai Women and Their Migration”. In: Sylvia Chant ed. Gender and Migration in Developing Countries. London and New York: Belhaven Press; 1992. pp. 154-173.

Suppatkul, P. Ethnicity, Class, Race, and Gender: Exploring Intersectionality in the Narratives of Thai Immigrant Wives of White U.S. Men. UC Riverside; 2018.
village_ID%5B%5D=4103021101&year=2562.